

הרב אליעזר הכהן רבינוביץ

מח"ס "חינוך הבנים כהלכתו"
בית שמש

הטעם שנקרא חג הסוכות ולא חג הארבעת המינים וכדומה

מן הראשונים אין כלל מצוה באכילת מצה בשאר ימות החג רק רשות גרידא, ולדעת חלק ראשונים אין זה חובה אבל מצוה מיהא איכא, וכ"ה דעת הגר"א במעשה רב כידוע.

ומעתה בשלמא לסוברים שבכל ימות החג יש מצוה באכילת מצה שפיר י"ל דלכן נקרא כל החג בשם חג המצות כי מצוה זו שייכת בכל ימות החג, אבל לסוברים שבשאר כל הימים הוא רשות גרידא צ"ב האיך נקראים ימי חוה"מ בשם חג המצות, וע"כ צ"ל לכאורה שימי חוה"מ נגזרים אחר יו"ט ראשון שיש בו מצות אכילת מצה כליל יו"ט ואגב כך נקראים גם הם בשם חג המצות – ולפי"ז ה"נ בנידו"ד הדק"ל מדוע לא נקרא חג הסוכות בשם חג ארבעת המינים אגב יו"ט ראשון שיש בו מצוה זו.

ומיהו יותר נראה לומר דלדיעה זו מה שנקרא כל החג בשם חג המצות הוא מפני שאע"ג שבשאר ימים אין מצוה באכילת מצה מ"מ הרי יש איסור באכילת חמץ, וגם זה נרמז בשם חג המצות כי מצה הוא היפך מחמץ, וק"ל.

ג. ושוב ראיתי מובא מספר תוספת בנימין (להג"ר בנימין אליהו קנטור-ארונשטיין אב"ד זאלשין, תרנ"ט, מח"ס מזבח אבנים, ושו"ת חלק בנימין, בן הג"ר יעקב זאב קנטור-ארונשטיין זצ"ל), שכתב בזה"ל: הטעם מבואר לפי שהפסח אינו נוהג אלא כלילה הראשונה. וזמן שחיתתו הוא קודם בוא החג, אבל מצה נוהג כל שבעה, ואסור באכילת והנאת חמץ כל ימות הפסח.

ועדיין אין די באר דאי משום איסור חמץ לא היה לו לקרותו בשם חג המצות. דהרי אין חובה לאכול מצה רק כלילה

כבוד אחי יקירי הרב הגאון רבי מאיר הכהן רבינוביץ שליט"א.

אחדשה"ט ושלום כל משפחתו הע"י.

א. נתתי שמחה בליבי בראותי ספרו הנפלא מראה כהן על חמשה חומשי תורה, אשר הובאו בו פירושים נפלאים, הנחמדים מזהב ומפז רב, ועליו יש להמליץ 'אכן מה נהדר מראה כהן בצאתו לאור עולם'.

והנה תיכף בפתחי את הקונטרס הנפלא עיינתי בענינא דיומא בפרשת השבוע פרשת אמור, וראיתי שהביא שם קושיא נפלאה מאת אחינו הרה"ג רבי גמליאל שליט"א מדוע קראה התורה לחג של ט"ו תשרי בשם חג הסוכות ולא חג ארבעת המינים, שהרי שתי מצוות אלו נוהגים בחג זה, ומאי אולמיה דהאי מהאי, ומע"כ שליט"א כתב ליישב בזה שלשה תירוצים נפלאים כדרכו בקודש.

ולענ"ד נראה ליישב עוד כי חג הסוכות הוא שם כללי לכל השבעת ימים של יו"ט זה, והנה מצות סוכה נוהגת בכל השבעה ימים מן התורה, כדכתיב בסוכות תשבו שבעת ימים, אבל מצות ד' מינים אינו נוהג מן התורה רק ביום טוב ראשון, וכדכתיב ולקחתם לכם ביום הראשון וגו', - וממילא ודאי עדיף טפי לקבוע לו את השם חג הסוכות יען כי שם זה שייך בכל השבעה ימים, משא"כ 'חג הארבעת המינים' אין שם זה מתיישב רק על יו"ט ראשון ולא על חוה"מ.

ב. אכן לאחר העיון נראה שחילוק זה אינו ברור, דהרי חג הפסח נקרא בלשון התורה 'חג המצות', וזה ברור אליבא דכו"ע שחיוב אכילת מצה הוא רק כליל יו"ט ראשון של פסח, ובשאר הימים אין זה חובה אלא רשות, אלא שנחלקו הראשונים בדבר, שלדעת חלק

של חג הסוכות אף שאין בו שום שייכות למצות סוכה.

ו. והנה המג"א בסימן תצ"א (סק"א) כתב בזה"ל: מי שהתחיל לאכול במוצאי פסח מבעוד יום ונמשך עד הלילה ועדיין לא התפלל והבדיל צ"ע אם מותר לאכול חמץ דלכאורה נראה שמותר לאכול דכיון שחשכ' לילה הוי חול לכל מילי אלא שחכמים אמרו שאסור לעשות מלאכה עד שיבדיל בתפלה אבל איסור חמץ אין תלוי בהבדלה שהרי אף בח"ה אסור לאכול חמץ ולכן כיון שחשכה מותר לאכול חמץ עיין סו"ס רס"ג (עכ"ל).

ואולם המשנ"ב שם (סק"א) העיר על זה בזה"ל: אמנם אם עדיין לא בירך בהמ"ז בודאי אין לו לאכול חמץ דהרי יצטרך לומר יעלה ויבוא משום דאולינן בתר התחלת הסעודה כדאיתא לעיל בסוף סימן קפ"ח וא"כ יהיה תרתי דסתרי (עכ"ל), וכבר הקדימו בזה באשל אברהם להגאון מבוטשטאש שם.

וראיתי בהליכות שלמה (פ"י סעיף י"ח) להגרש"ז אויערבאך זצ"ל שהבין דיעקר טענת המשנ"ב היא האיק יאמר ביעלה ויבוא ביום חג המצות הוזה והרי אכל חמץ, ולכן העלה דבדיעבד אם עבר ואכל יאמר יעלה ויבוא אך לא יזכיר חג המצות כי אם חג הפסח – וזה חידוש לשנות נוסח ברכה בלא מקור.

עוד כתב שם הגרש"ז דלכאורה אף בלא אכל חמץ אם מברך בלילה הרי סו"ס כעת כבר אין איסור אכילת חמץ, דענין תוספת יו"ט הוא רק כלפי מלאכה ולא כלפי חמץ ושאר מצות היום [וכן מבואר בשו"ע הרב שם בסימן תצ"א ס"ג יעו"ש]. וא"כ סו"ס האיק יכול לומר חג המצות והרי כעת כבר לא שייך מצות מצה ואיסור חמץ, ומסקנתו דמ"מ יכול לומר חג המצות דוזהו שם החג דומיא דחג הפסח, והיינו דהרי פסח שייך רק ביום ראשון ואפ"ה נקרא כן כל החג (עכתו"ד).

וכל זה תלוי בנידון דידן האם שייך לקרוא שם החג על מצוה בזמן שכבר לא שייך מצוה

ראשונה. לכן נראה דמזה ראייה גמורה לדעת ראב"ע, החזקוני, וגדולי האחרונים ז"ל שיש מצוה באכילת מצה כל שבעה. וכפשטיה דקרא שבעת ימים תאכל מצות. ואין חילוק בין לילה הראשונה לשאר ימות הפסח. רק דבלילה ראשונה חובה ובשאר הימים מצוה איכא. והא דקרי לה בגמ' (שלהי פסחים) רשות, היינו דמצוה לגבי חובה רשות קרי ליה. ונראה דמטעם זה נהגו המדקדקים להחמיר כהר"ף ז"ל במצה שמורה משעת קצירה כל ימות החג. כיון דכל הימים יש מצוה באכילת מצה מחמירין בהם כמו במצת חובה של לילה הראשונה. ולשם זה נקרא חג המצות (עכ"ל).

ד. עוד יש להעיר דהרי בלשון חז"ל נקרא חג המצות חג הפסח, והרי מצות קרבן פסח ודאי אינו נוהג בכל ימות החג ומצות שחיטתו הוא בער"פ אלא שבלי ליו"ט יש מצות אכילת הפסח, ואפ"ה נקרא כל החג על שם זה, - אך עדיין י"ל דמ"מ בלשון תורה יש קפידא ששם החג יהא שייך בכל ימות החג.

ה. ונחזור לנידון הנ"ל מדוע לא נקרא חג ארבעת המינים, ולפמשנ"ת נראה דבודאי יש טעם לקרותו חג הסוכות כיון ששם זה שייך בכל ימות החג מן התורה משא"כ ד' מינים שמצותם מן התורה רק ביו"ט ראשון, וק"ל.

ומיהו עדיין יש לומר דכיון שבמקדש יש מצות ארבעת המינים כל ימי חג הסוכות, וכמבואר במסכת סוכה (מ"א ע"א) ובמסכת ר"ה (ל' ע"א), א"כ סו"ס שייך לקרותו בשם זה, ומ"מ י"ל דעדיף טפי לקרותו בשם חג הסוכות שמצוה זו נוהגת בגבולים כל שבעה, וק"ל.

עוד זאת יש להעיר מה שדנו הפוסקים במי שטעה בתפילת שמיני עצרת ואמר ביעלה ויבוא את יום חג הסוכות הוזה האם יצא יד"ח או לא, וראה בחיי אדם (כלל כ"ח סט"ו, ובנשמת אדם שם סקט"ו) ובמשנ"ב בסימן תרס"ח (סק"ב), ולכאורה זה תלוי גם בנידון דידן אם שייך לומר ששמיני עצרת הוא המשך

להבין שאנו קורין את יום טוב המכונה בתורה בשם 'חג המצות' (שמות כ"ג, ט"ו), אנו קורין אותו פסח, והיכן רמז זה בתורה לקרוא יום טוב זה בשם פסח, והלא בכל התורה נקרא יום טוב זה בשם חג המצות. והנה כתיב (שיר השירים ו', ג') 'אני לדודי ודודי לי', היינו שאנו מספרים שבחו של הקב"ה, והקב"ה מספר שבח של ישראל. וכן הוא שאנו מניחין תפילין וכתיב בהן שבח של הקב"ה, והקב"ה מניח תפילין שכתוב בהן שבח ישראל (ברכות ו' ע"א).

והנה 'חג המצות' נקרא על שבח ישראל. ועיין ברש"י על פסוק על הפסוק (שמות י"ב, ל"ט) ויאפו את הבצק עוגות מצות גו' וגם צדה גו', ועיין ברש"י מגיד שבחן של ישראל כו', שמפורש בקבלה זכרתי לך כו', עיין שם. ונמצא נקרא 'חג המצות' על שם שבח ישראל שאפו את הבצק עוגות מצות. ולזה בתורה נקרא יום טוב זה בשם 'חג המצות', כביכול השם יתברך מספר שבח של ישראל. ואנו קורין היום טוב בשם פסח, על שם שבח השם יתברך, ואמרתם זבח פסח הוא לה' אשר פסח כו', שהוא שבח השם יתברך, על דרך הפסוק 'אני לדודי ודודי לי'. [ובעיקר יסוד הבדל שאנו משבחים להקב"ה, והקב"ה משבח אותנו, עיין עוד בפרדס יוסף החדש על הגש"פ (אות תשנ"ו) על הפסוק אני לדודי ודודי לי].

ח. ולפ"ז ניחא בפשיטות קושיא הנ"ל מדוע לא נקרא חג זה חג ארבעת המינים כי מעולם לא קבעה התורה שם החג על שם המצוה הנוהגת בו רק על שם הנס וסיבת החג, וכן אין להביא ראיה מהשם של חג המצות כי מצות אכילת מצה נוהגת כל שבעה כי שם החג אינו מיוסד כלל בעבור המצוה, רק בעבור הנס, ודו"ק.

גם יובן דעת האחרונים שגם שמיני עצרת נכלל בחג הסוכות אף שאין שייך בו מצות סוכה, וכן יובן בזה האין נקרא כל החג חג הפסח אף שזמן שחיתתו ערב החג ואכילתו

זו. [ועיין עוד בענין זה של אכילת חמץ במוצאי פסח, במחצית השקל בסימן תרכ"ד (סק"א), ובספר חינוך הבנים כהלכתו פרק צ"ג (סק"ג) ודו"ק. וראה גם בקובץ שערי הוראה (ח"י עמוד ע"ד והלאה) במאמרו של הגרש"א שטרן שליט"א, מש"כ בזה, וכן בספר נטעי גבריאל (פסח ח"ג פרק כ' סעיפים ח'-י"א)].

האם חג המצות וחג הסוכות נקראים על שם המצות הנוהגות בהם או על שם הניסים

ז. ודע כי כל זה כתבנו לפי ההבנה הפשוטה כי חג המצות נקרא כן מפני מצות המצה שיש בחג הזה, וחג הסוכות נקרא מפני מצות ישיבת סוכה שיש בחג זה, ואולם ראיתי בספר הקדוש בני יששכר מאמרי חודש אדר (מאמר ד' ימי הפורים) שכתב בזה"ל: על כן קראו לימים האלה פורים על שם הפור וכו' (אסתר ט' כ"ו), מהראוי לתת לב מה נשתנה קריאת שם המועד הזה מן כל השמות של כל המועדים, שהשמות של כל המועדים נקראים על שם הנס, היינו חג הפסח על שם הפסחה והדילוג, וכן השם הנקרא בתורה חג המצות על שלא הספיק בצקם של אבותינו וכו' ואכלו מצות, חג הסוכות כי בסוכות הושבתי את בני ישראל וכו' (ויקרא כ"ג מג), וכן הוא מהראוי שיהיה המועד נקרא על שם הישועה והנס, ולא על שם השיעבוד והיסורין והצרה לשונאי ישראל, ובכאן ותהי להיפך קראו שם המועד פורים על שם הפור אשר הפיל המן פור הוא הגורל להרע לישראל. (עכ"ל), והרי לנו דמיפשט פשיטא ליה כי חג המצות נקרא על שם הנס והישועה שאירע לנו במצות, ולא על שם המצוה, וכן חג הפסח אינו על שם מצות קרבן פסח רק על שם הפסחה והדילוג, וכן חג הסוכות נקרא על שם הנס כי בסוכות הושבתי את בניי, ואין זה שייך כלל למצות סוכה שאנו מקיימים.

וכן מבואר גם בדבריו הידועים של הקדושת לוי בפרשת בא, וז"ל: והנה יש

לנו המצוה הזאת בזמן ההוא, החג הלז ראשית צמיחת קרן ישראל להוראת אמונת אומן ברמיזת המצה, [כמו שלחם המצה אינו עושה פעולה בעצמה, וכמו לחם חמץ שהיא מגבהת את עצמה אחר כך יותר מפעולת האומן, אבל המצה נשארת בגבולה וגדרה שגבולה האומן], ועל ידי זה יתבונן המשכיל שיהיו כל תנועותיו ומעשיו נקשרים ברצון הבורא, ומשליך יהבו על ה' יתברך, ולא יפעול פעולה בעצמו לאבד זמן לריק בהשתדלות אסיפת קנינים המדומים, בידעו כי לא יוסיף ולא יגרע בפעולתו שום דבר, רק כפי שיגזור הבורא ית"ש, ועל ידי אמונה הלז מחוייבים אנחנו לדבר ולבקש כל צרכינו ועניינינו מהבורא ית"ש, כי לא נוסיף במעשינו דבר רק בהשגחת היוצר כל, על כן אנחנו קוראים אותו חג הפסח 'פה סח', והבן (עכ"ל). והרי כי כאן נקט שטעם קריאת שם החג הוא עבור מצות אכילת מצה.

רק בליל החג, כי אין הכונה כלל למצות הקרבת הפסח.

ולפי"ז נראה גם דלפי מי שאכל חמץ במוצאי פסח שאין שום קפידא וחילוק אם יאמר חג המצות או חג הפסח – ובאמת דמפשטות לשון הא"א והמשנ"ב משמע דכוונתו על עיקר אמירת יעלה ויבוא דס"ל שזה דומה למי שעשה מלאכה באמצע אכילתו שכבר סילק ממנו קדושת היום. והמג"א לא חשש לזה משום דס"ל דמעיקרא כל ענין התוספת הוא כלפי מלאכה וכפי שביאר השו"ע הרב, וק"ל.

ט. אכן יש לציין כי הבני יששכר בעצמו במאמרי חודש ניסן (מאמר ד' דרוש א') כתב הטעם למה התורה האלקית קראה לחג הזה חג המצות, ואנחנו קוראים אותו חג הפסח, כי הגנה התורה היא תורת ד' תמימה קראה אותו חג המצות, שהוא פעולת הבורא ית"ש שנתן

גלמי ראו עיניך ועל ספרך כולם יכתבו ימים יוצרו ולא [ולו קרי] אחד בהם, פירש רש"י בשם מדרש ולא אחד זה יום הכיפורים לסליחה שבירר הקב"ה לחלקו, ושמעתי בשם אדמו"ר מרן הגה"ק ר' ישכר דוב מבעלזא זי"ע יוצרו מלשון וצרת הכסף בפרשת ראה, כלומר דכל ימי השנה צוררים ביום זה הקדוש.

* * *

גלמי ראו עיניך וכו' ימים יוצרו וכו', כל יום הוא יצירה בפני עצמו, "ולו אחד בהם" זה יום הכיפורים כמו שפרש"י שם, שהוא תענית שמחיה כל הימים, כי יום כיפורים הוא כללות כל הימים.

* * *

יום הכיפורים שהוא יום עליון וקדוש בקדושת מעלה על כל השנה, שהוא חיות של כל השנה ומובחר שבכולן לקדושה, שעל כן ביומא דכיפורי שטן אין לו רשות לאסטוני כמו שאמר רז"ל.

* * *

יום כיפור הוא הנקודה הפנימית של כל השנה, וזה "קדשו צום" כי חכמה נקרא בשם קודש, היינו שצריך האדם לקדש את עצמו ביוה"כ בקדושה גדולה, שזה יכניס בו קדושה וחיות על כל השנה, שיוכל להשליך מאתו כל החיצוניות שהיא בבחינת המוץ והתבן, אך שיהיה דבוק לפנימיות הקדושה שיאיר לו מאור החכמה, וזה "קדשו צום" הוא קדושת צום העשור שהוא מספר יו"ד, וצו"ס הוא מספר מו"ק, שעל ידי הקדושה בצום העשור יכולים לבטל כל החיצוניות ולהיות דבוק בהנקודה הפנימיות כל השנה. (מגן אברהם)